

Vicent Garcia Perales, un dels dos coautors de l'antologia, ofereix una generosa *Introducció* (p. 5-31) que presenta vida i obra del mestre Joseph Gulsoy. L'amic Vicent usa el neologisme *gulsoyniano* (per exemple, «estudio gulsoyniano» a la p. 10) i ja fa un temps que promou el derivat, que defineix els que ens estimem en Gulsoy i admirem la seva obra i la bonhomia que el caracteritza. I Vicent traça una cronologia dels estudis del mestre, i a continuació presenta minuciosament aquesta antologia de textos enguerins: les fonts, la literatura enguerina (amb una interessant referència a l'identificador de *parla enguerina*, a la p. 21); i afegeix un índex sintètic de trenta-vuit fonts, a més d'uns criteris i metodologia d'aquesta edició, feina i mèrit que cal atribuir al filòleg valencià d'ascendència enguerina, que és com es presenta Vicent a la pestanya de la portada. I també una completa «Bibliografía sobre estudios lingüísticos de La Canal» i un apèndix amb il·lustracions de fonts, que completen la introducció.

Segueix una part més breu, signada per Joseph Gulsoy, que s'intitula «Preliminares y fuentes» (p. 43), i que dona pas a l'*Antología de la literatura enguerina*, amb la següent relació d'autors: Juan Bautista Sanchis, Manuel Albiñana Sanz (1897-1970), Jaime Barberán Juan (1914-1989), Cancionetas de los jóvenes de la PP,¹⁰ José Ciges Pérez (1904-1974), Miguel Ciges Pérez (1901-1989), Emilio Granero Sancho (1922-1974) / José Ciges Pérez, Fernando Palop Fillol (1915-2004), José Gascón Marín (1919-?), Sebastián Pérez Simón (1932- 2028), Santiago Marín Marín (1920-2009), Enrique Aparicio Nager.

L'*Epílogo* (p. 363-367) que clou aquest volum em va ser encomanat per Vicent Garcia Perales. I el vaig escriure sota la responsabilitat de qui rep un encàrrec delicadíssim. Hi ofereixo una nova mirada admirada sobre la persona, l'obra i la humanitat de Joseph Gulsoy. I agraeixo a Vicent la pensada d'inserir, a la darrera pàgina del text (que precedeix el preceptiu índex de continguts), una fotografia en blanc i negre en què m'abandonó a una abraçada amb el mestre estimat. El peu de la foto és ben il·lustratiu sobre la instantània: «Abrazo cordial de José Enrique Gargallo y Joseph Gulsoy, Facultad de Filología, Universitat de València, 13 de noviembre de 2013, durante la última visita del profesor canadiense a tierras valencianas, con motivo de las *II Jornades sobre els Parlars Valencians de Base Castellano-aragonesa* y el nombramiento de Joseph Gulsoy como hijo adoptivo de Enguera». El darrer enunciat del meu epíleg parla amb l'abundància del cor: «No se me ocurre mejor imagen de Joseph Gulsoy: compañero, amigo, maestro, hermano del alma».

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2023): *Usos socials del català. Informe de l'Institut d'Estudis Catalans*. A cura de Nicolau Dols. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 202 p.

Aquesta obra, publicada dins de la col·lecció «Informes de l'Institut», és un recull de les intervencions dels ponents del cicle «Usos socials del català», una sèrie de «diàlegs preparatoris del document científic transversal de l'Institut d'Estudis Catalans (2022)»¹ que van tenir lloc en diferents dates de novembre de 2022 a la seu de l'IEC. Segons se'ns explica en la «Presentació» del volum, a càrrec del seu curador, Nicolau Dols, en el cicle hi van intervenir «persones vinculades a l'IEC, tant membres de la institució com de societats filials que en depenen» (p. 9). L'índex del volum reflecteix de manera força fidel l'estructura del programa del cicle —amb lleugeres modificacions d'alguns títols i, en un cas, l'addició d'un nou autor— però també inclou sis capítols amb temàtiques i autors que no hi figuraven

10. En nota, a la p. 155, l'explicació d'aquestes inicials: «Las iniciales, creadas en la Pascua de 1944, respondían a “Perdón” y “Paella”, puesto que en esta peña se integraban gentes de Perdón “confesión frecuente” y jóvenes que disfrutaban de la paella “aguerrida y ruidosa”».

1. El programa està disponible a <<https://aoe.iec.cat/dialects-usos-socials-del-catala/>>. [Consulta: 29 de juliol de 2024.]

inicialment. Alliberats de les servituds que imposa la gestió del temps en actes públics, els responsables de la publicació s'han permès, doncs, d'incloure ací noves mirades de membres de seccions o de societats filials de l'IEC que no havien intervingut en el cicle —tot i que no s'aclareix amb quin criteri s'han inclòs aquestes noves aportacions i no unes altres.

L'obra resultant s'estructura en vint-i-tres capítols agrupats en quatre apartats, a més de la presentació a càrrec del curador del volum. En conseqüència, en aquestes línies es fa difícil desgranar de manera sistemàtica els continguts de cada contribució. Vagen per endavant, doncs, les excuses per la impossibilitat de fer justícia, en aquesta revisió sumària, a les contribucions de les autores i els autors.²

En la presentació, Nicolau Dols es proposa esbossar «una línia d'argumentació» (p. 9) conjunta a partir de les diverses aportacions al volum. Al llarg de set pàgines, el curador de l'obra sintetitza les reflexions generades i les relliga amb un fil conductor propi en què Dols destaca «la subordinació lingüística i la fragmentació de la comunitat de parla catalana» com a factors que dificulten l'expansió de l'ús de la llengua; reivindica que les polítiques lingüístiques desenvolupades les darreres dècades han tingut impactes positius; constata que el català parteix d'una posició de relativa comoditat en el camp tecnològic, especialment quan es compara amb la d'altres comunitats de llengües minoritzades, i que el camp de les tecnologies lingüístiques presenta nous reptes però també oportunitats per a la plenitud de l'ús social de la llengua; i, finalment, defensa que impulsar la recerca (i la comunicació de la recerca) en català no és incompatible amb l'ús de llengües franques com l'anglès en funcions específiques.

A continuació, la primera part del volum, titulada «Aproximacions quantitatives i qualitatives a l'ús del català», conté tres capítols. El primer, signat per Isidor Marí i Miquel Àngel Pradilla, se centra en el diagnòstic de l'estat de la llengua als diferents territoris de la *catalanofonia* —per emprar un terme encunyat pel segon autor— des d'una perspectiva demolingüística. Marí i Pradilla tracten de projectar llum sobre el retrocés de l'ús social de la llengua catalana, que atribueixen tant a causes tecnològiques i de canvi en els consums audiovisuals com, sobretot, a causes demogràfiques, per l'arribada de grans volums de població no catalanoparlant en les darreres dècades. A partir de l'anàlisi dels resultats d'enquestes als diferents territoris, els autors conclouen que «no es pot difondre la idea que la llengua catalana en conjunt [...] es trobi davant d'una amenaça d'extinció imminent» (p. 30), i proposen quatre línies d'actuació per redreçar la situació: generalitzar la competència en català, posar a disposició de la població recursos lingüístics i tecnològics suficients, generar una predisposició social favorable a l'ús de la llengua i, de manera prioritària, generar oportunitats efectives d'interacció en català per al conjunt social, a partir de la intervenció sobre el que anomenen «usos professionals» de les llengües. A aquest capítol inicial el segueixen dues peces d'Oriol Camps Giralt i Manuel Castellet, respectivament, que giren al voltant del concepte de «qualitat lingüística», que el primer defineix com aquells aspectes que, més enllà de l'ajust a la normativa lingüística, afecten «l'adequació de tots els recursos lingüístics a la intenció de la comunicació i, per tant, a l'efectivitat de la comunicació» (Camps Giralt, p. 35). Un camp en el qual, a diferència de la profusió de dades empíriques que forneix la demolingüística, «encara ens movem en el món de les impressions i [...] no tenim prou dades reals que ens permetin establir un diagnòstic» (Camps Giralt, p. 38) —situació que hauria de pal·liar l'impuls, per part de la Secció Filològica de l'IEC, de l'Observatori de la Qualitat Lingüística a què es refereixen els autors.

La segona part, «El català en la tecnologia», la integren cinc capítols més. L'apartat s'obri amb l'aportació de Vicent Partal sobre «el català com a llengua global» i les implicacions que, a parer de l'autor, haurien de derivar d'aquesta «nova perspectiva». Partint de la constatació que «el català ha estat precisament fins ara un exemple modèlic i reconegut, un cas d'èxit, pel que fa a l'ús d'internet i les tecnologies de la informació» (p. 49), l'autor es mostra optimista i sosté que els catalanoparlants han de modificar la seua visió sobre la llengua, perquè «no tenen una llengua de segona fila sinó una llengua perfectament adaptada, i adaptable, a la que és la realitat més determinant del món actual, la globalització» (p. 52). Segueixen les suggeridores «reflexions tecnosociolingüístiques» (p. 55) d'Antoni Hernández-

2. Prescindiré, per economia expositiva i per no enfarfegar el text, d'esmentar les institucions a què pertanyen els diferents autors.

Fernández sobre la necessitat d'abordar, en el camp de les tecnologies lingüístiques, la qüestió dels usos que es desvien de la normativa i, en general, les pràctiques dels parlants que socialment es categoritzen com a «malparlants» —nous parlants, infants, pacients afàsics i un llarg etcètera. A continuació, Núria Castell Ariño proposa una síntesi històrica dels estudis i iniciatives vinculats al tractament automàtic del llenguatge, des dels primers projectes sobre traducció automàtica en l'àmbit europeu fins a desenvolupaments més recents, com el projecte AINA, impulsat des de la Generalitat de Catalunya, o a iniciatives de l'àmbit associatiu com les de Softcatalà. L'autora conclou que cal reclamar la presència del català en totes les aplicacions i, alhora, ser proactius en l'ús d'aquestes tecnologies per demostrar que la inclusió de la llengua és «útil i necessària» (p. 72), mitjançant l'esforç concertat d'usuaris, voluntaris i activistes però també, i de manera crucial, dels agents governamentals. En quart lloc, Mireia Farrús torna a incidir sobre l'estat actual i els reptes per al català en el camp de les tecnologies de la parla, que han fet «un salt qualitatiu altíssim» amb «l'explosió de les tècniques basades en xarxes neuronals», cosa que representa un repte per a les llengües minoritzades, que generalment no disposen de «la gran quantitat de dades que es necessiten per a entrenar aquests sistemes» (p. 75). En el seu capítol, crític i alhora propositiu, l'autora introdueix el concepte de «sobirania tecnològica» i l'aposta per «la gestió i la creació de recursos propis lliures i oberts» (p. 77), no dependents de la voluntat variable de les grans empreses tecnològiques, i ens recorda que «una llengua que perd el tren de la digitalització en l'era en què ens trobem és condemnada a l'extinció» (p. 79). Aquesta segona part es clou amb un apunt breu de Josep Domingo-Ferrer sobre «el català en el món informàtic», amb una perspectiva bàsicament terminològica.

La tercera part s'ocupa de «El català en la comunicació de la ciència», i consta de sis capítols més que aborden la qüestió enunciativa per Jaume Bertranpetit a la introducció del seu capítol, el primer de l'apartat: com és que una llengua equipada amb recursos terminològics suficients i àmpliament usada en els camps de la docència i l'administració universitària no és emprada, en la mateixa mesura, en el món de la (comunicació de la) recerca. Bertranpetit parteix de la constatació que «la ciència de frontera, la que volem que tingui impacte internacional, cal fer-la en anglès» (p. 87), mentre que l'ús del català podria prendre més protagonisme en el que anomena «comunicació científica» —diferent de la primera, més restringida i que l'autor categoritza com a «comunicació acadèmica»—, que tindria major impacte sobre el públic general, el món empresarial i les administracions públiques. Segueix una aportació breu de Jordi Casanova, que s'expressa en termes similars als de Bertranpetit quan assevera que «on penso que ens juguem l'ús del català com a llengua científica és precisament en les obres de divulgació i altres de destinades a la nostra comunitat cultural» (p. 98). A continuació, Montserrat Castelló tracta la posició del català a les ciències socials i les humanitats i introdueix una distinció aclaridora entre els «contextos de publicació, disseminació i divulgació científica», els que havien centrat les aportacions de Bertranpetit i Casanova, i el que ella anomena «contextos de pràctica científica», en què bona part de les activitats —com ara sollicituds de beques i projectes, reunions dels grups de recerca, disseny d'instruments de recollida de dades, etc.— «es fan, o millor dit, es poden fer, almenys parcialment, en català» (p. 100), tot i que amb creixents dificultats en un context d'internacionalització. En el quart capítol, Oriol Ramis, Ferran Sabaté i Ramon Bartrons rememoren el cinquantenari del manifest «El català, llengua d'expressió científica», conegut com a Manifest de Prada, i reflexionen sobre la vigència dels seus postulats en l'actualitat en camps com la docència, la comunicació científica i la renovació terminològica. En el penúltim capítol de l'apartat, Abel Mariné aborda la posició del català en la comunicació de les ciències dels aliments i de l'alimentació. L'autor reïncideix en les consideracions dels capítols precedents sobre la preeminència de l'anglès en la comunicació acadèmica de novetats de recerca i, en canvi, la major obertura cap a altres llengües en «la difusió d'aquestes dades als que les han d'aplicar i a la població en general, com a ciència consolidada» (p. 114), en què, tanmateix, la posició del català tampoc no es pot donar per descomptada. Tanca l'apartat un capítol de Rosa Estopà sobre la tasca terminològica en la comunicació de la ciència en català, en un context de «gran volum d'activitat terminològica» (p. 121), ben organitzada des d'un punt de vista institucional, amb actors clau com el TERMCAT, els serveis lingüístics universitaris, les seccions de l'IEC o diferents grups de recerca universitària. Tot plegat situa el català en una posició d'avantatge respecte d'altres llengües minoritzades, cosa que no ens

pot fer perdre de vista que encara hi ha reptes pendents en l'ús de terminologia pròpia, que a parer de l'autora només es poden revertir amb polítiques lingüístiques que potencien de manera decidida l'ús del català en el camp científic.

La quarta i última part és la més extensa i miscel·lània, ja que tracta sobre «El català en la vida social», ço és, en múltiples esferes de la societat, des del món educatiu fins a les traduccions o l'assaig literari, i conté nou capítols. En el primer, Xavier Besalú tracta «L'ús social del català en el món educatiu», tant en àmbits formals com no formals —és a dir, en el temps no escolar i de lleure. El capítol fa una síntesi útil de diferents fonts d'informació sobre els usos del català en aquests àmbits, que apunten que el català té més pes en l'educació formal, i també de propostes de promoció de l'ús del català elaborades pel Síndic de Greuges, Òmnium Cultural, el Consell Escolar de Catalunya o el Consell Lingüístic Assessor del Departament d'Educació, presidit per l'enyorada M. Carme Junyent. En el segon capítol, Ramon Caminal repassa alguns resultats de la recerca en l'innovador camp de l'economia de les llengües, fent especial èmfasi en l'impacte de la catalanització del sistema educatiu, «que ha suposat un augment significatiu de les competències en català dels nadius castellanoparlants que, a la vegada, ha tingut efectes positius, tant econòmics (menys desigualtat salarial) com socials (menys endogàmia)» (p. 146). En tercer lloc, Anna Maria Pla Boix reflexiona sobre l'ús del català en l'àmbit judicial des de la perspectiva del dret. A partir d'un repàs exhaustiu de la normativa i de les dades sobre els usos lingüístics en aquest àmbit, l'autora tracta les reformes normatives que caldrien per fer avançar l'ús de la llengua catalana a la justícia, començant per una reforma de la Llei Orgànica del Poder Judicial «per a garantir l'aptitud lingüística del personal judicial» (p. 156). Tot seguit, Daniel Casals i Martorell revisa la situació de l'ús del català en les emissions de la televisió pública de Catalunya —en contextos com els informatius, les entrevistes, les sèries de ficció de producció pròpia o la publicitat—, i defensa que en línies generals aquests usos «projecten a la societat un model d'ús normal del català» (p. 164) ben alineat amb la missió fundacional de l'ens, en aspectes com el capgirament de la «norma de convergència al castellà». El sisè capítol torna a incidir sobre el camp audiovisual. Josep Gifreu hi desenvolupa «unes notes d'urgència sobre l'ecosistema de l'audiovisual en català existent en els primers anys de la dècada de 2020» (p. 173), amb una doble finalitat: entendre quina és la capacitat competitiva del català en l'ecosistema actual, i avaluar el grau de compromís de creadors i usuaris amb l'ús del català en aquest àmbit. L'autor fa una valuosa contribució a la comprensió de la posició del català en noves plataformes com l'audiovisual en *streaming*, els videojocs o les xarxes socials, una operació ineludible en un context de pèrdua d'influència de la televisió convencional i de «ruptura amb el "passat audiovisual" que representa la supremacia gairebé absoluta de les tecnològiques en l'oferta de producció audiovisual a través de plataformes i grans xarxes socials» (p. 187). El text es tanca amb una sèrie de propostes per millorar la posició del català en aquest nou ecosistema.

Abans del text de Gifreu, el cinquè capítol recollia les reflexions d'Antoni Beltran Genescà sobre la importància de la llengua —i el llenguatge— en l'àmbit de la salut i de l'atenció sociosanitària, en un text que relliga consideracions terminològiques —entre altres, sobre la necessitat de mediació entre terminologia específica i lèxic corrent—; referències a la dimensió del metge i l'infermer/-a com a «bon comunicador i com a agent social immers en la comunitat» (p. 168), cosa que implica conèixer bé la llengua dels pacients; o reflexions sobre les dificultats creixents de capacitació lingüística dels professionals de la salut a causa de l'increment del pes dels nats a la resta de l'Estat o a l'estranger entre els metges col·legiats. Segueixen dues contribucions que aborden la posició del català en el camp literari. En el setè capítol, Ramon Pinyol i Torrents defensa les traduccions literàries com a eina de visibilització internacional de la llengua catalana —un aspecte en què, observa, «no sempre hem estat afortunats i sovint no tenim prou control sobre les traduccions que paguem des de l'Institut Ramon Llull: no podem garantir-ne ni la qualitat ni la difusió» (p. 193)—, i també argumenta a favor de les traduccions d'altres llengües cap al català, per conjurar el risc de convertir la cultura catalana en una «cultura satèl·lit» de l'espanyola. El vuitè capítol recull les reflexions de Montserrat Bacardí sobre l'assaig literari actual. Partint de la dificultat pràcticament insalvable a l'hora de definir el gènere en qüestió, l'autora fa un repàs històric de la seua presència en la literatura i el món editorial català d'ençà del segle xx, i sosté que, «en aquests darrers

lustres, hi ha hagut una tendència restrictiva de la publicació d'aquesta mena d'obres» (p. 197). Clou l'apartat —i el volum— un text breu d'Artur Quintana i Font sobre el «negativisme a l'Aragó envers la llengua catalana que s'hi parla» (p. 199), que exemplifica de manera paradigmàtica amb la Llei de llengües de 2013 —que rebatejava el català com a LAPAO o «llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental d'Aragó»— però que també troba reflectit en la posició marginal del català en l'ensenyament o en les opinions de la ciutadania sobre una hipotètica oficialitat de l'aragonès i el català —decantades a favor de l'oficialitat en el primer cas, però en contra en el segon.

Vist en conjunt, es pot afirmar que la qualitat de les diferents aportacions és desigual: en la majoria de casos, els textos parteixen d'una conceptualització teòrica sòlida i presenten una notable fonamentació empírica; en altres, en canvi, l'opinió personal i les observacions de caràcter impressionista prenen el protagonisme, en ocasions de manera possiblement excessiva, a parer de qui signa aquestes ratlles. També resulten força variables l'extensió dels diferents capítols —amb una extensió mitjana de 6,3 pàgines, hi trobem contribucions d'entre una i setze pàgines— i el format dels escrits —en alguns casos, hi ha traces evidents que el text s'origina com a intervenció oral en una taula rodona; en altres, es pot detectar un procés de (re)elaboració més sistemàtic del text inicial per ajustar la intervenció oral a una publicació de tipus acadèmic. Aquesta dispersió en termes de qualitat, extensió i format no rema gaire a favor de la percepció d'unitat de l'obra, que queda una mica desdibuixada —com és habitual, d'altra banda, en aquest tipus de documents de síntesi.

Tot plegat no treu que l'informe i el cicle en què es va originar tingueren interès, en el moment de la publicació, com a estat de la qüestió sobre els usos socials de la llengua en diferents àmbits l'any 2022, i que l'obra hauria de continuar interessant els lectors futurs com a document històric que, a partir d'una gènesi coral, condensa la visió que l'IEC, com a «ens de referència normativa per a la llengua catalana en el seu conjunt» que «exerceix d'acadèmia de la llengua catalana i de centre d'estudis de recerca en totes les matèries del saber»,³ tenia sobre l'estat de la llengua en aquesta cruïlla històrica en què es debat entre el redreçament i l'aprofundiment de la seua minorització social. En canvi, l'estudi de la llengua i la societat hi podria trobar a faltar un major aprofundiment teòric i empíric en algunes de les matèries tractades, especialment en les notes més breus en què l'opinió personal dels autors i autores pren més protagonisme.

Tot i que la versió en paper del document està exhaurida, segons s'informa en el Portal de Publicacions de l'IEC, els seus continguts es poden consultar de manera íntegra i en accés obert en aquest mateix portal.⁴

AveHí FLORS-MAS
Universitat de Barcelona

JULIÀ, Jordi (2022): *L'Odissea de Mercè Rodoreda. Una lectura de Mòn d'Ulisses i una reflexió sobre «l'aventura difícil d'ésser humans»*. Vic: Eumo Editorial, 247 p.

La doble contribució de Jordi Julià als estudis rodoredians, l'any 2013 amb *L'abrupta llengua. Mercè Rodoreda, una poeta a l'exili* i l'any 2022 amb *L'Odissea de Mercè Rodoreda*, s'emmarca en l'obertura de compàs que, amb l'adveniment del segle XXI, desplaça i estén l'interès crític del corpus narratiu de l'autora a d'altres facetes o a d'altres creacions més desateses o fins i tot inèdites, com ara les de joventut (*Sóc una dona honrada?* 1932, *Del que hom no pot fugir* 1934, *Un dia de la vida d'un home* 1934, *Crim* 1936), les inacabades (*Isabel i Maria*, *La mort i la primavera*) o l'obra periodística, pictòrica, teatral, epistolar i, específicament en l'assaig que ens ocupa, poètica. El propòsit genèric de Julià és

3. Extret de <<https://www.iec.cat/iec/que-es-iec/>>. [Consulta: 29 de juliol de 2024.]

4. Vegeu <<https://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=r&subModuleName=&idCatalogacio=40568#>>>. [Consulta: 29 de juliol de 2024.]